

Na osnovu člana 22. i člana 24. stav 2. Zakona o Vladi Kantona Sarajevo („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 24/03 – Prečišćeni tekst)¹, člana 34. stav 2. i člana 35. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 18/03)², Zakona o osnovnom odgoju i obrazovanju („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj: 10/04, 21/06, 26/08 i 31/11, 15/13) i Zakona o zabrani diskriminacije Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 59/09)³, Vlada Kantona Sarajevo na __ sjednici, održanoj __, donijela je

P R A V I L A⁴

za prepoznavanje i zaštitu od diskriminacije u osnovnim školama

I D I O – UVODNE ODREDBE

Član 1. (Predmet Pravila)

Ovim Pravilima utvrđuju se bliži kriteriji za prepoznavanje diskriminacije i zaštitu od diskriminacije u osnovnim školama od strane učesnika u procesu odgoja i obrazovanja ili trećeg lica u procesu odgoja i obrazovanja.

Član 2. (Diskriminacija u procesu odgoja i obrazovanja)

¹ **Zakon o Vladi Kantona Sarajevo** („Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 24/03 – Prečišćeni tekst)

² **Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju Bosne i Hercegovine** („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 18/03)

³ **Zakon o zabrani diskriminacije** („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, broj: 59/09)

⁴ **OBRAZLOŽENJE**

Osnovni zakon kojim se reguliše problematika osnovnog odgoja i obrazovanja u Kantonu Sarajevo je **Zakon o osnovnom odgoju i obrazovanju**. Zakon sadrži brojne odredbe kojima se promovise i štiti ravnopravnost i garantira inkluzija i nediskriminacija u procesu odgoja i obrazovanja. Cijeli tekst Pravila je terminološki usklađen sa ovim Zakonom, a preuzete su ili modificirane odgovarajuće odredbe gdje je to bilo potrebno. Međutim, Zakon ne sadrži pravni osnov koji bi izričito ovlastio resornog ministra na donošenje pravnog akta, odnosno pravilnika, kojim bi se bliže uredila ova oblast. Kako prema Ustavu Kantona Sarajevo, Skupština donosi zakone i druge propise u okviru izvršavanja nadležnosti Kantona, izuzev propisa koji su ovim Ustavom ili zakonom dati u nadležnost Vlade Kantona, detaljno smo proučili Ustav, Poslovnik o radu Skupštine i Zakon o Vladi. Prema Poslovniku, Skupština donosi Ustav, zakone, budžet i izvještaj o izvršavanju budžeta, prostorni plan Kantona, Poslovnik Skupštine, odluke i zaključke, deklaracije, rezolucije, preporuke i smjernice i daje autentična tumačenja zakona ili drugog akta. Nadležnosti Vlade u ovoj oblasti uređuju čl. 22. i 24. Zakona o Vladi. U skladu s tim, Vlada Kantona u ostvarivanju svojih nadležnosti utvrđenih ustavom donosi uredbe, odluke, rješenja i zaključke. Čl. 24. definiše svaki od navedenih akata. Pravila nisu definirana ni Poslovnikom, niti Zakonom, ali postoje u zakonodavnoj praksi Kantona Sarajevo i tada ih je uglavnom donosila Vlada, te smo vođeni tom analogijom, nazvali akt Pravilima i stavili ih u nadležnost Vlade. Mišljenja smo da tako formuliran naziv ima veću težinu nego ‘smjernice’ koje bi bile u nadležnosti Skupštine.

Diskriminacija u procesu odgoja i obrazovanja (u daljem tekstu: diskriminacija) u smislu ovih Pravila je svako različito postupanje uključujući svako isključivanje, ograničavanje ili davanje prednosti utemeljeno na stvarnim ili pretpostavljenim osnovama prema bilo kojem licu ili grupi lica na osnovu njihove rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije, kao i svake druge okolnosti, i koje ima za svrhu ili posljedicu da bilo kojem licu ili grupi lica onemogući ili ugrožava priznavanje, uživanje ili ostvarivanje na ravnopravnoj osnovi, prava i sloboda u osnovnoj školi⁵, a posebno ono kojim se:

- a) ograničava ili uskraćuje pravo na osnovni odgoj i obrazovanje pod jednakim uslovima;
- b) otežava ili onemogućava upis učenika ili grupe učenika u osnovnu školu zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- c) isključuje lice ili grupu lica iz obrazovnog sistema zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- d) otežava ili uskraćuje mogućnost praćenja nastave i učešće u drugim odgojnim i obrazovnim aktivnostima licu ili grupi lica zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- e) učesnik u procesu odgoja i obrazovanja razvrstava na osnovu ličnog svojstva ili pripadnosti;
- f) učesnik u procesu odgoja i obrazovanja zlostavlja zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- g) na drugi način neopravdano pravi razlika ili nejednako postupa sa učesnikom u procesu odgoja i obrazovanja.

Član 3.

(Izuzeci od principa jednakog postupanja)

Posebne mjere i radnje u procesu odgoja i obrazovanja koje se svode na različito postupanje ne smatraju se diskriminacijskim ako su zasnovane na objektivnoj i razumnoj opravdanosti i njima se ostvaruje legitiman cilj i ako postoji razuman odnos proporcionalnosti između sredstava koja se koriste i cilja koji se nastoji realizirati⁶.

Član 4.

(Pravo na zaštitu od diskriminacije)

U osnovnoj školi zabranjena je svaka vrsta diskriminacije zasnovana⁷ na: rasi, boji kože, jeziku, vjeri, etničkoj pripadnosti, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, vezi s nacionalnom manjinom, političkom ili drugom uvjerenju, imovinskom stanju,

⁵ Definicija preuzeta iz člana 2. u vezi sa članom 6, alineja b) Zakona o zabrani diskriminacije BiH

⁶ Zasnovano na članu 5, alineja a) Zakona o zabrani diskriminacije BiH

⁷ Osnovi po kojima je zabranjena diskriminacija postavljeni su po redosljedu kao što je uređeno u Zakonu o zabrani diskriminacije, član 2, stav 1, kao i u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava – i to iz razloga što predviđaju širok spektar osnova, za razliku od Zakona o osnovnom obrazovanju Kantona Sarajevo. Ovakva odredba kakva je u Pravilima u svojoj osnovi zabranjuje diskriminaciju prema otvorenoj listi zabranjenih osnova budući da su korištene sintagme „na bilo kojoj osnovi kao što je (...)“ odnosno sintagme “drugi status” koje upućuju na mogućnost pozivanja na bilo koji osnov koji je mogao dovesti do diskriminacije

članstvu u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanju, društvenom položaju i spolu, spolnom izražavanju ili orijentaciji, ili drugom statusu.

Član 5. **(Značenje izraza u Pravilima)⁸**

U smislu ovih Pravila smatra se:

- a) **Osnovna škola** je ustanova osnovnog odgoja i obrazovanja⁹;
- b) Učesnik u procesu odgoja i obrazovanja je: **učenik, roditelj, nastavnik, drugi uposlenik i školski organ i tijelo**;
- c) Roditelj obuhvata roditelja, staratelja i usvojitelja¹⁰;
- d) Nastavnik je lice kvalificirano za izvođenje odgojno-obrazovnog rada sa djecom i odraslima, koje treba da ima široko i temeljno opće obrazovanje, da dobro poznaje discipline koju predaje, da poznaje psihološko-pedagoške i metodičke osnove nastave i odgoja, kao i da ima ljudske kvalitete neophodne za nastavničku profesiju;
- e) Drugi uposlenik je stručni saradnik: pedagog, psiholog, pedagog-psiholog, bibliotekar, socijalni radnik, specijalni pedagog, logoped i zdravstveni radnik kao i drugi uposlenik u osnovnoj školi;
- f) Školski organ i tijelo je školski odbor¹¹, direktor škole¹², vijeće roditelja¹³, vijećučenika¹⁴ i stručni organi škole¹⁵: nastavničko vijeće, odjeljensko vijeće I stručni aktiv;
- g) Treće lice je lice koje obavlja nadzor nad zakonitošću rada i stručni nadzor: savjetnik Prosvjetno-pedagoškog zavoda i prosvjetni inspektor, kao i svako drugo lice koje na bilo koji način neposredno ili posredno može da utječe na proces odgoja i obrazovanja;
- h) Isključivanje postoji kada je određenom licu ili grupi lica onemogućen pristup određenim pravima i slobodama zbog ličnog svojstva ili pripadnosti, a drugima nije;
- i) Ograničavanje postoji kada je određenom licu ili grupi lica zbog ličnog svojstva ili pripadnosti, uživanje određenih prava i sloboda omogućeno, ali sa ograničenjima;
- j) Davanje prednosti postoji kada je neko lice ili grupa lica u povlaštenom položaju, iako za to nema zakonskih uslova.

Član 6. **(Terminološko korištenje)**

Terminološko korištenje muškog ili ženskog roda u ovim Pravilima podrazumjeva uključivanje oba roda.

⁸ Od a) do h) definicije preuzete iz Zakona o osnovnom obrazovanju Kantona Sarajevo, a od i) do k) iz Zakona o zabrani diskriminacije BiH

⁹ Prema članovima 35. i 36. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH

¹⁰ Prema članu 22, 23 i 28. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH

¹¹ Prema članu 51. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH

¹² Prema članu 52. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH

¹³ Prema članu 53. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH

¹⁴ Prema članu 54. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH

¹⁵ Prema članu 55. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH

II – OBLICI DISKRIMINACIJE I NJIHOVA MANIFESTACIJA

Član 7. (Neposredna diskriminacija)¹⁶

Neposredna diskriminacija u procesu odgoja i obrazovanja je svako različito postupanje, odnosno svako djelovanje ili propuštanje djelovanja u procesu odgoja i obrazovanja kada je neko lice ili grupa lica zbog ličnog svojstva ili pripadnosti dovedena ili je bila dovedena ili bi mogla biti dovedena u nepovoljniji položaj u odnosu na neko drugo lice ili grupu lica u sličnim situacijama, posebno ako:

- a) nastavnik i drugi uposlenik vrši diskriminaciju učenika u osnovnoj školi u procesu odgoja i obrazovanja;
- b) školski organ i tijelo vrši diskriminaciju učenika, nastavnika i drugog uposlenika i trećih lica u vezi sa procesom odgoja i obrazovanja;
- c) nastavnik, drugi uposlenik, školski organ i tijelo ili treće lice sprovodi diskriminaciju prema roditelju učenika u procesu odgoja i obrazovanja,
- d) i na druge načine neposredno vrši diskriminacija u vezi sa procesom odgoja i obrazovanja.

Član 8. (Posredna diskriminacija)¹⁷

Posredna diskriminacija u procesu odgoja i obrazovanja podrazumijeva svaku situaciju u kojoj naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa u procesu odgoja i obrazovanja ima ili bi imala učinak dovođenja nekog lica ili grupe lica u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica zbog ličnog svojstva ili pripadnosti.

Član 9. (Povreda načela jednakih prava i obaveza)¹⁸

Povreda načela jednakih prava i obaveza u procesu odgoja i obrazovanja postoji ako se prema licu ili grupi lica, učesniku u procesu odgoja i obrazovanja zbog ličnog svojstva ili pripadnosti:

- a) neopravdano uskraćuju prava i slobode ili nameću obaveze koje se u istoj ili sličnoj situaciji ne uskraćuju ili ne nameću drugom licu ili grupi lica;
- b) preduzimaju mjere čiji su ciljevi ili posljedice neopravdani;
- c) preduzimaju mjere koje nisu srazmjerne niti opravdane ciljevima koji se mjerama žele postići.

Član 10. (Zaštita lica koja prijavljuju diskriminaciju)

¹⁶ Definicija preuzeta iz člana 3, stav 1 Zakona o zabrani diskriminacije BiH

¹⁷ Definicija preuzeta iz člana 3, stav 2 Zakona o zabrani diskriminacije BiH

¹⁸ Na osnovu obaveze iz člana 6b Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o osnovnom obrazovanju Kantona Sarajevo (2011): *“Osigurati da svako dijete uživa jednako pravo i mogućnosti za obrazovanje“*

Nijedan učesnik u procesu odgoja i obrazovanja ne smije trpiti nikakve posljedice od strane školskog organa i tijela niti trećeg lica kada traži ili namjerava tražiti zaštitu od diskriminacije ili kada nudi ili namjerava ponuditi dokaze o diskriminatorском postupanju¹⁹, a posebno ako radi toga:

- a) učenik neopravdano dobija lošije ocjene ili se njegov rad drugačije ocjenjuje;
- b) učenik, roditelj, nastavnik i drugi uposlenik i školski organ i tijelo trpi prijetnje i ucjene;
- c) učenik, roditelj, nastavnik i drugi uposlenik i školski organ i tijelo stavlja u nepovoljniji položaj u odnosu na drugog učenika, roditelja, nastavnika i drugog uposlenika, i školskog organa i tijela u istoj ili sličnoj situaciji;
- d) učenik, roditelj, nastavnik i drugi uposlenik i školski organ i tijelo izlaže poniženju i podsmijehu, a njihove primjedbe i zahtjevi ignorišu.

Član 11. **(Udruživanje radi vršenja diskriminacije)**

Udruživanje radi vršenja diskriminacije postoji ako se u procesu ili u vezi sa procesom odgoja i obrazovanja obrazuju udruženja i grupe čije je djelovanje usmjereno na:

- a) izazivanje i širenje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti prema učesniku u procesu odgoja i obrazovanja zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- b) sprječavanje učešća učesnika u procesu odgoja i obrazovanja zbog rasne, nacionalne, vjerske pripadnosti i bilo kojeg drugog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- c) u svim drugim slučajevima kada udruživanje, protivno Ustavu i zakonu, ima za cilj vršenje diskriminacije.

Član 12. **(Govor mržnje)**

Govor mržnje je svaki oblik širenja ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja i nasilje protiv lica i grupe lica, učesnika u procesu odgoja i obrazovanja, odnosno bilo kojeg lica ili grupe lica zbog ličnog svojstva ili pripadnosti, a koji je u bilo kakvoj vezi sa procesom odgoja i obrazovanja ili radom osnovne škole, a posebno:

- a) ispisivanje poruka ili simbola na objektu osnovne škole ili u njenoj neposrednoj blizini kojim se podstiče na diskriminaciju, mržnju i nasilje prema učesniku u procesu odgoja i obrazovanja i svakom drugom licu ili grupi lica zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- b) korištenje udžbenika, časopisa i drugih javnih glasila, internet stranica i drugih sredstava komunikacije koji u sebi sadrže poruke mržnje;
- c) korištenje drugih sadržaja u odgojno-obrazovnom radu koji negativno i u omalovažavajućem značenju govore o pojedincima ili grupama zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- d) javno iznošenje ideja, informacija i mišljenja od strane učesnika u procesu odgoja i obrazovanja kojim se poziva na nejednak tretman ili nasilje prema bilo kojem

¹⁹ Osnov ove odredbe sadržan je u članu 18. Zakona o zabrani diskriminacije BiH.

licu ili grupi lica zbog ličnog svojstva ili pripadnosti.

Član 13. (Uznemiravanje i ponižavajuće postupanje)

Uznemiravanje i ponižavajuće postupanje u procesu odgoja i obrazovanja ili u vezi sa procesom odgoja i obrazovanja se smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj postupanje vezano za jedan od nabrojanih osnova iz čl.2. ovih Pravila ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva lica ili grupe lica i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog okruženja zbog ličnog svojstva i pripadnosti²⁰, a posebno:

- a) korištenjem pogrdnih imena, nadimaka, predrasuda i stereotipa kojim se vrijeđa dostojanstvo lica ili grupe lica na osnovu ličnog svojstva ili pripadnosti;
- b) izlaganjem podsmijehu postignuća učesnika u procesu odgoja i obrazovanja zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- c) izlaganjem podsmijehu fizičkog izgleda, socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, roda, pola, seksualne orijentacije ili bilo kojeg drugog ličnog svojstva ili pripadnosti učesnika u procesu odgoja i obrazovanja;
- d) javnim ponižavanjem i prijetnjom primjene neprimjerenih sankcija prema učesniku u procesu odgoja i obrazovanja;
- e) različitim postupanjem kojim, protivno Ustavu i zakonu, dolazi do uznemiravanja ili ponižavajućeg postupanja prema učesniku u procesu odgoja i obrazovanja.

Član 14. (Segregacija kao posebno težak oblik diskriminacije u procesu odgoja i obrazovanja)

Segregacija u procesu odgoja i obrazovanja ili u vezi sa procesom odgoja i obrazovanja postoji kada se lice ili grupa lica neopravdano odvaja od lica ili grupe lica na osnovu ličnog svojstva ili pripadnosti u vezi sa jednim od nabrojanih osnova u čl. 2. ovih Pravila²¹, a posebno kada se:

- a) protivno zakonu i pravu na izbor obrazuju zasebna odeljenja zasnovana na društvenom, etničkom ili ekonomskom statusu učenika ili pripadnosti manjinskoj grupi, nepoznavanju jezika na kojem se odvija nastava ili iz drugih razloga koji su protivni zakonu;
- b) prilikom upisa u osnovnu školu učenika, pripadnika nacionalne manjine, upis vrši isključivo prema mjestu njegovog prebivališta, a takvo pravilo se ne primjenjuje pri upisu učenika većinskog stanovništva;

²⁰ Član 4, stav 1 Zakona o zabrani diskriminacije BiH

²¹ Član 4, stav 4 Zakona o zabrani diskriminacije BiH

III – POSEBNI OBLICI DISKRIMINACIJE

Član 15.

(Posebni oblici diskriminacije u procesu odgoja i obrazovanja)

Posebni oblici diskriminacije u procesu odgoja i obrazovanja su diskriminacija u:

- ostvarivanju općih postignuća i standarda u procesu odgoja i obrazovanja;
- ostvarivanju prava na obrazovanje u osnovnoj školi;
- upotrebi jezika u procesu odgoja i obrazovanja;
- obezbjeđivanju sigurnosti učesnika u procesu odgoja i obrazovanja;
- poštovanju pravila ponašanja u osnovnoj školi;
- planiranju odgojno-obrazovnog rada;
- sprovođenju procesa odgoja i obrazovanja;
- oblasti upravljanja osnovnom školom;
- oblasti poštovanja prava učenika u procesu odgoja i obrazovanja;
- oblasti obrade posebnih podataka o učenicima i drugim učesnicima u procesu odgoja i obrazovanja;
- oblasti rada i zapošljavanja u osnovnoj školi zapošljavanju i postupanju prema zaposlenima u osnovnoj školi, kao i
- drugim oblastima od značaja za proces odgoja i obrazovanja.

Član 16.

(Diskriminacija u okviru ostvarivanju općih postignuća i standarda u procesu odgoja i obrazovanja)

Diskriminacija u okviru ostvarivanju općih postignuća i standarda u procesu odgoja i obrazovanja postoji ako se:

- a) za učenika ili grupu učenika kriteriji i očekivana postignuća neopravdano i unaprijed snižavaju, jer se ne očekuje da će zbog ličnog svojstva ili pripadnosti ostvariti opća postignuća odgoja i obrazovanja;
- b) ne obezbjeđuju uslovi koji omogućavaju svakom učeniku da, bez obzira na lično svojstvo ili pripadnost, ostvari opća postignuća odgoja i obrazovanja, a posebno ako se ne koriste raznovrsni oblici nastave, uključujući dopunsku nastavu, učenje i ocjenjivanje koje je prilagođeno potrebama učenika zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- c) kad se, na osnovu lične procjene, radi nižih očekivanja obrazovnih postignuća zbog ličnog svojstva ili pripadnosti učenika, vrši neformalno skraćivanje ili sužavanje nastavnog plana ili programa koji se u procesu odgoja i obrazovanja realizuje sa ostalim učenicima;
- d) kada se ne primjenjuju, odnosno neopravdano prilagođavaju standardi, zbog ličnog svojstva ili pripadnosti, što rezultira u nižem ili niskom nivou obrazovanja učenika;
- e) kada se neopravdano, isključivo na osnovu lične procjene nastavnika, uspostave niži ili viši kriteriji ocjenjivanja za učenika zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- f) neostvarivanje postignuća od strane učenika pripisuje ličnom svojstvu ili pripadnosti;
- g) učenik, zbog ličnog svojstva ili pripadnosti, prevodi u stariji razred, a da nije

savladao nastavni plan program iz prethodnog, čime nastaje situacija da učenik nema potrebno znanje za nastavak školovanja;

- h) ne koriste posebni kriterij za postignuća predviđeni zakonom za učenika zbog njegovog svojstva ili pripadnosti, a posebno učenika sa posebnim potrebama;
- i) ne koriste posebni kriteriji za postignuća, predviđeni zakonom, za posebno nadarene učenike i kada se ne vrši stalno praćenje njegovog razvoja zbog ličnog svojstva ili pripadnosti, i
- j) na druge načine vrši diskriminacija u pogledu ostvarivanja općih postignuća i standarda u procesu odgoja i obrazovanja.

Član 17.

(Diskriminacija u ostvarivanju prava na obrazovanje u osnovnoj školi)

(1) Diskriminacija u ostvarivanju prava na osnovno obrazovanje postoji ako osnovna škola:

- a) ne primjenjuje posebne mjere i druge, zakonom propisane mjere sa ciljem pružanja podrške pri upisivanju učenika iz ranjivih kategorija, a posebno učenika sa posebnim potrebama i učenika pripadnika nacionalnih manjina, a posebno romske nacionalne manjine u osnovnom obrazovanju;
- b) pri upisu učenika traže se dokumenti koji nisu predviđeni zakonom niti podzakonskim aktom, te se njihov nedostatak koristi kao osnov za isključivanje učenika (nedostatak izvoda iz matične knjige rođenih, potvrde o državljanstvu i sl.);
- c) ne primjenjuje zakonom propisane mjere za pružanje redovne i dodatne obrazovne, zdravstvene i socijalne podrške učenicima kojima je potrebna i na koju imaju pravo u procesu odgoja i obrazovanja u osnovnoj školi;
- d) uskraćuje pravo učeniku na izdavanje potvrde o redovnom pohađanju nastave, o završenom razredu ili o završenom nivou obrazovanja zbog njegovog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- e) učenike iz ranjivih kategorija smješta u objekte u osnovnoj školi čiji su materijalno-tehnički uslovi i oprema ispod nivoa kvaliteta u odnosu na druge objekte i na taj način ne obezbeđuje jednak kvalitet rada u skladu sa obrazovnim standardima;
- f) na druge načine krši zabranu diskriminacije u ostvarivanju prava na odgoj i obrazovanje u osnovnoj školi.

(2) Diskriminacija u smislu ovog člana postoji i ako osnivač osnovne škole ne obezbeđuje arhitektonske mogućnosti za nesmetan pristup svih učesnika u procesu odgoja i obrazovanja u objekte osnovne škole.

Član 18.

(Diskriminacija u upotrebi jezika u procesu odgoja i obrazovanja)

Diskriminacija u oblasti upotrebe jezika postoji ako se neopravdano i protivno zakonu:

- a) pripadnicima nacionalnih manjina onemogućava odgojno-obrazovni rad na

maternjem jeziku ako pripadnici jedne nacionalne manjine čine najmanje jednu trećinu;

- b) ako se od učenika, odnosno roditelja, pripadnika nacionalne manjine, koji je pri upisu obavijestio školu o pripadnosti nacionalnoj manjini traži dokaz o pripadnosti u svrhu daljih provjera protivno zakonu;
- c) onemogućava dodatna nastava o jeziku, književnosti, historiji i kulturi nacionalne manjine kojoj učenici pripadaju, iako to zahtijeva većina njihovih roditelja;
- d) ako Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo ne odobri korištenje finansijskih sredstava za osposobljavanje nastavnika koji će izvoditi nastavu na jeziku nacionalne manjine, ili ne obezbijedi prostor i druge uslove za izvođenje dodatne nastave, ili ne odobri štampanje udžbenika na jezicima nacionalnih manjina.

Član 19.

(Diskriminacija u obezbjeđivanju sigurnosti učesnika u procesu odgoja i obrazovanja)

(1) Diskriminacija u obezbjeđivanju sigurnosti učenika i drugih lica procesu odgoja i obrazovanja postoji ako osnovna škola, suprotno zabrani nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja propisanoj zakonom, zbog ličnog svojstva ili pripadnosti učenika i drugih u procesu odgoja i obrazovanja, ne obezbjeđuje isti nivo sigurnosti svim učesnicima u procesu odgoja i obrazovanja u vrijeme boravka u osnovnoj školi i u toku svih aktivnosti koje osnovna škola organizuje.

(2) U osnovnoj školi zabranjeno je svako fizičko kažnjavanje, omalovažavanje i vrijeđanje ličnosti učesnika u procesu odgoja i obrazovanja zbog ličnog svojstva ili pripadnosti, kao i neprimjereno ponašanje koje narušava ugled škole, ugled prosvjetnog radnika²² i društva u cjelini.

Član 20.

(Diskriminacija u poštovanju pravila ponašanja u osnovnoj školi)

Diskriminacija u poštovanju pravila ponašanja u osnovnoj školi postoji ako se:

- a) pravila ponašanja u osnovnoj školi donose bez učešća predstavnika učenika i roditelja zbog njihovog ličnog svojstva i pripadnosti;
- b) pravila i posljedice kršenja pravila selektivno primenjuju ili ne važe jednako za sve, odnosno kada su pojedinci ili grupe učenika zbog ličnog svojstva i pripadnosti podvrgnuti sankcijama;
- c) pravilima ponašanja u osnovnoj školi tolerišu neprihvatljiva ponašanja prema pojedincima ili grupama kojima su izloženi zbog ličnog svojstva i pripadnosti;
- d) na druge načine neopravdano pravi razlika u poštovanju pravila ponašanja u osnovnim školama zbog ličnog svojstva i pripadnosti svih učesnika u procesu odgoja i obrazovanja.

²² Prosvjetni radnik kao kategorija, a ne konkretni nastavnik i drugi uposlenik

Član 21.
(Diskriminacija u oblasti planiranja odgojno-obrazovnog rada)

Diskriminacija u oblasti planiranja odgojno-obrazovnog rada postoji ako se:

- a) nastavnim planom i programa za osnovni odgoj i obrazovanje ne obezbjeđuje ostvarivanje potrebe svakog učenika i roditelja zbog rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije, kao i svake druge okolnosti²³;
- b) učenici i roditelji koji pripadaju ranjivim kategorijama nisu uključeni u školsko razvojno planiranje, ocjenjivanje rada osnovne škole i realizaciju nastavnih i vannastavnih aktivnosti kroz školske organe i tijela predviđena Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju KS;
- c) godišnji plan i program rada, razvojni plan škole i nastavni plan i program ne odražava specifičnosti lokalne zajednice, a posebno uslove u kojima žive učenici pripadnici ranjivih grupa;
- d) godišnji ili mjesečni plan kod obaveznih i izbornih nastavnih predmeta ne uzima u obzir elemente nacionalne kulture i tradicije pripadnika nacionalnih manjina prisutnih u lokalnoj zajednici, u skladu sa zakonom;
- e) kroz planove rada promovira vrijednosti kulture pripadnika većinskog stanovništva, dok se ostale negiraju ili zanemaruju;
- f) na druge načine vrši diskriminacija u planiranju odgojno-obrazovnog rada.

Član 22.
(Diskriminacija u sprovođenju procesa odgoja i obrazovanja)

Diskriminacija u sprovođenju procesa odgoja i obrazovanja postoji ako se:

- a) prilikom sprovođenja procesa odgoja i obrazovanja ne uzimaju u obzir individualna znanja i sposobnosti učenika zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- b) u osnovnoj školi se ne preduzimaju mjere kojim se osigurava učešće roditelja u nastavnim aktivnostima, a posebno ako se ne preduzimaju mjere za uključivanje roditelja u rad školskih organa i tijela i zajedničke konsultacije, a sa ciljem pune ravnopravnosti i jednakosti svih učenika u procesu odgoja i obrazovanja;
- c) nastavnik i drugi uposlenik povodom izostanka učenika sa nastavnih aktivnosti ne reaguju jednako ili neopravdano pravi razliku ili im je takvo ponašanje poželjno i prihvatljivo, ili takvo ponašanje toleriše, zbog pripadnosti ili nepripadnosti određenoj grupi, posebno učenika pripadnika romske nacionalne manjine ili to čine zbog bilo kojeg drugog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- d) učenici iz ranjivih kategorija, zbog ličnog svojstva ili pripadnosti, u okviru nastavnih aktivnosti uključuju u dopunske programe bez prethodne provjere i ocjenjivanja njihovih realnih mogućnosti, znanja i sposobnosti ili bez kontinuiranog praćenja njihovog napredovanja;
- e) ne prati napredovanje učenika u odnosu na početna znanja i iskustva ili kada se učenik ne pohvaljuje, odnosno ne nagrađuje i ne promovira njegovo izuzetno postignuće zbog pripadnosti odnosno nepripadnosti određenoj grupi, odnosno s

²³ Kao u članu 2 ovih Pravila

- obzirom na lično svojstvo ili pripadnost;
- f) učenici, a posebno iz ranjivih kategorija, neopravdano isključuju iz rada učeničkih organizacija, ili se uključuju u njih ali suštinski nisu u ravnopravnom položaju sa drugim članovima organizacija zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
 - g) učenik i roditelj, zbog ličnog svojstva i pripadnosti, a posebno zbog pripadnosti određenoj ranjivoj kategoriji, ili usljed socijalnog porijekla ili materijalnog stanja isključuje iz vannastavnih aktivnosti;
 - h) učeniku ograničava pristup sekcijama ili dodatnoj nastavi zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
 - i) u sprovođenju procesa odgoja i obrazovanja vrijednosti zajednica iz kojih učenik ili roditelj dolaze, kao njihove kulturne vrijednosti izvrgavaju podsmijehu ili omalovažavanju, ili se posmatraju kao manje vrijedne u odnosu na vrijednosti kulture pripadnika većinskog stanovništva i zajednice; i
 - j) na druge načine vrši diskriminacija u sprovođenju procesa odgoja i obrazovanja.

Član 23. (Diskriminacija u oblasti upravljanja osnovnom školom)

Diskriminacija u oblasti upravljanja osnovnom školom postoji ako:

- a) učenik, roditelj, nastavnik ili drugi uposlenik, kao pripadnik ranjivih kategorija ili zbog drugog ličnog svojstva ili pripadnosti bude isključen iz rada školskog organa i tijela, kao i iz timova za planiranje i realizaciju strateških dokumenata škole;
- b) prilikom izrade razvojnog plana škole se ne uzima u obzir analiza obrazovnih potreba učenika iz ranjivih grupa što se odražava na izradu i realizaciju akcionih planova, jer njima nije predviđeno neposredno učešće roditelja i učenika navedenih grupa kao nosilaca aktivnosti pri rješavanju problema;
- c) prilikom sprovođenja procesa ocjenjivanja kvaliteta rada osnovne škole, roditeljii učenici iz ranjivih grupa, a posebno pripadnici romske nacionalne manjine, nisu uključeni u reprezentativni uzorak za ispitivanje stanja i analizu rezultata;
- d) učenici nisu uključeni u domaća i međunarodna istraživanja koja se odnose na opća postignuća i standarde u procesu odgoja i obrazovanja zbog ličnog svojstva ili pripadnosti i
- e) na druge načine vrši diskriminacija u upravljanju osnovnom školom.

Član 24. (Diskriminacija u oblasti poštovanja prava učenika na participaciju u odlučivanju u procesu odgoja i obrazovanja)

Diskriminacija u oblasti poštovanja prava učenika na participaciju u odlučivanju u procesu odgoja i obrazovanja postoji ako se učeniku na osnovu ličnog svojstva i pripadnosti:

- a) uskraćuje zakonom zagantovano pravo na učešće i davanje mišljenja i prijedloga školskom organu i tijelu o: mjerama sigurnosti učenika, godišnjem planu rada, školskom razvojnom planu, školskom programu i drugim pitanjima predviđenim zakonom;
- b) uskraćuju prava učenika koja se odnose na odgoj i obrazovanje koja proističu iz zakona i međunarodnih dokumenata koji se odnose na prava djeteta;
- c) na druge načine vrši diskriminacija u oblasti poštovanja prava učenika u procesu

odgoja i obrazovanja.

Član 25.

(Diskriminacija u oblasti obrade posebnih podataka o učenicima i drugim učesnicima u procesu odgoja i obrazovanja)

Diskriminacija u oblasti obrade posebnih podataka o učenicima, roditeljima, nastavnicima i drugim uposlenim postoji, kada kontrolor podataka i, u okviru svoje nadležnosti, obrađivač podataka, nezakonito prikuplja ili koristi takve podatke u svrhu dovođenja u neravnopravan položaj učesnika u procesu odgoja i obrazovanja zbog ličnog svojstva ili pripadnosti učesnika, a posebno ako se takvi podaci koriste za nejednak tretman.

Član 26.

(Diskriminacija u oblasti rada i zapošljavanja u osnovnoj školi)

(1) Diskriminacija u oblasti rada i zapošljavanja u osnovnoj školi postoji ako se:

- a) neopravdano narušavaju jednake mogućnosti lica za upošljavanje i uživanje, pod jednakim uslovima, svih prava iz oblasti rada i u vezi sa radom zbog ličnog svojstva ili pripadnosti;
- b) zbog ličnog svojstva ili pripadnosti lica uvode dodatni uslovi za upošljavanje tog lica;
- c) zbog ličnog svojstva ili pripadnosti uposlenom onemogućava njegovo pravo na stručno usavršavanje i napredovanje pod jednakim uslovima ili njegovo pravo da pod jednakim uslovima učestvuje uradu stručnih i organa upravljanja.

(2) Zaštitu od diskriminacije u oblasti rada i upošljavanja iz st. 1 ovog člana, uživa lice u radnom odnosu u osnovnoj školi, lice koje obavlja privremene i povremene poslove, ili poslove po ugovoru o djelu, ili po drugom ugovoru u osnovnoj školi.

IV – DUŽNOSTI I ODGOVORNOSTI UČESNIKA U PROCESU ODGOJA I OBRAZOVANJA U VEZI SA ZABRANOM DISKRIMINACIJE

Član 27.

(Dužnosti i odgovornosti učesnika u procesu odgoja i obrazovanja u vezi sa zabranom diskriminacije)

(1) Svaki učesnik u procesu odgoja i obrazovanja dužan je da poštuje pravo na zabranu diskriminacije i ravnopravnosti u ostvarivanju prava i obaveza kako je utvrđeno Ustavom BiH, Ustavom FBiH i Ustavom Kantona Sarajevo, Zakonom o zabrani diskriminacije BiH, Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, Krivičnim zakonom Federacije BiH, Zakonom o osnovnom odgoju i obrazovanju Kantona Sarajevo, i ovim Pravilima, te da se u procesu odgoja i obrazovanja uzdrži od svakog činjenja ili nečinjenja koji može dovesti do kršenja prava na zabranu diskriminacije i ravnopravnost.

(2) Osnovna škola je dužna da prilikom upisa učenika u osnovnu školu upozna roditelja sa dužnostima i odgovornostima učenika i roditelja kao učesnika u procesu odgoja i obrazovanja u vezi sa zabranom diskriminacije.

(3) Osnovna škola i roditelj su dužni da upoznaju i kontinuirano obrazuju učenika o pravu na zabranu diskriminacije.

Član 28.

(Zaštita prava učesnika u procesu odgoja i obrazovanja)

(1) Kršenje zabrane diskriminacije u procesu odgoja i obrazovanja je predmet krivične, disciplinske i drugih oblika odgovornosti u skladu sa zakonom i školskim pravilnicima i drugim aktima.

(2) Protiv učesnika u procesu odgoja i obrazovanja koji se ponaša suprotno ovim Pravilima disciplinski postupak pokreće direktor osnovne škole, odnosno nadležni organ inspekcije u slučaju njegovog propuštanja.

(3) Protiv trećeg lica koje se ponaša suprotno ovim Pravilima disciplinski postupak pokreće nadležni organ inspekcije.

(4) U slučaju postojanja sumnje da je izvršeno krivično djelo, osnovna škola, nadležni organ inspekcije ili Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo, obavezni su prijaviti izvršenje krivičnog djela organu krivičnog gonjenja.

(5) Svaki učesnik u procesu odgoja i obrazovanja ima obavezu prijaviti izvršenje krivičnog djela.

(6) Svako je dužan prijaviti učinjenje krivičnog djela kada neprijavlivanje krivičnog djela predstavlja krivično djelo u skladu sa krivičnim zakonom.

Član 29.
(Obaveza prijavljivanja diskriminacije centralnoj instituciji za zaštitu od diskriminacije)

Svaki učesnik u procesu odgoja i obrazovanja, a posebno nastavnik i drugi uposlenik i školski organ i tijelo ima obavezu da prepozna i prijavi sve slučajeve diskriminacije Instituciji ombudsmana za ljudska prava Bosne i Hercegovine.²⁴

Član 30.
(Nadzor nad primjenom ovih Pravila)

(1) Nadzor nad primjenom ovih pravila vrši Kantonalna uprava za inspekcijske poslove.

(2) U skladu sa Pravilnikom o vođenju evidencije, Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo jednom godišnje podnosi izvještaj Instituciji ombudsmana o ljudskim pravima o pojavama diskriminacije u procesu odgoja i obrazovanjima u osnovnim školama, kao i o poduzetim mjerama i aktivnostima radi zaštite od diskriminacije.

Član 31.
(Objavljivanje o kršenju prava na zabranu diskriminacije)

Kada se u zakonom utvrđenom postupku ustanovi da je lice ili grupa lica u procesu odgoja i obrazovanja dovedena u neravnopravan položaj zbog ličnog svojstva ili pripadnosti prema osnovama nabrojanim u članu 2. ovih Pravila, podaci o počinitelju i radnjama počinitelja se objavljuju u javnim medijima koji su dostupni na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine u skladu sa Zakonom o zaštiti ličnih podataka.

²⁴ Postupanje Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH je u skladu sa Zakonom o ombudsmanu za ljudska prava BiH, Pravilima rada Institucije ombudsmana BiH, članom 7, a u vezi sa članom 19 Zakona o zabrani diskriminacije BiH

V DIO – PRELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Član 32.

(Usklađivanje podzakonskih akata sa Pravilima)

(1) U slučaju neusaglašenosti drugih podzakonskih akata s ovim Pravilima, primjenjivat će se ova Pravila.

(2) Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo i osnovne škole dužni su usaglasiti podzakonske akte sa odredbama ovih Pravila u roku od šest (6) mjeseci od dana stupanja na snagu Pravila.

Član 33.

(Stupanje na snagu)

Ova Pravila stupaju na snagu osmog dana od dana objavljivanja u „Službenim novinama Kantona Sarajevo”.